

РІШЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.141 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, ухвалила рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» на підставі прилюдного захисту дисертації «Конституційно-правове регулювання та практика застосування державної мови у сфері освіти в Україні» 15 лютого 2024 року.

Филипець Євген Юрійович, 04 листопада 1994 року народження, громадянин України, освіта повна вища. У 2018 році закінчив Львівський національний університет імені Івана Франка, отримав повну вищу освіту за спеціальністю «Право» та здобув ступінь магістра права. У вересні 2019 року поступив на навчання в аспірантуру на кафедру конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка (заочна форма навчання), яку закінчив у вересні 2023 року.

Адвокат, здійснює індивідуальну адвокатську практику з 16 листопада 2021 року і до цього часу.

Дисертацію виконано на кафедрі конституційного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка МОН України, м. Львів.

Науковий керівник: Мочульська Марта Євгенівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Здобувач має 11 наукових публікацій за темою дисертації, з них 0 статей у періодичних наукових виданнях інших держав, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 0 монографій.

1. Филипець Є.Ю. Конституційні регулювання застосування державної мови у сфері освіти в Україні: теоретичні аспекти. Порівняльно-аналітичне право. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». № 4, 2020. С. 138 – 147.
2. Филипець Є.Ю. Аксиологічне (ціннісне) значення державної мови крізь призму її застосування у сфері освіти України. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2022. Випуск 74. С. 79 – 88.
3. Филипець Є.Ю. Мовні права національних меншин та корінних народів України у сфері освіти: особливості та домірність обмеження. Український часопис конституційного права, 2022. № 3. С. 91 – 104.
4. Филипець Є.Ю. Значення державної мови як чинника впливу на формування конституційної ідентичності: погляд крізь сферу освіти України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Випуск 78: частина 1. С. 133 – 140.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

1. **Бойко Ігор Йосипович**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка МОН України, без зауважень.

2. **Савчин Михайло Васильович**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового, інформаційного та європейського публічного права Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» МОН України, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Зважаючи на актуальність тематики дослідження автору варто було б провести диференціацію щодо розуміння застосування та реалізації мовних прав, зокрема кола адресатів застосування української мови як державної, а також носіїв мовних прав, які мають право вимоги від них у їх діяльності послуговуватися українською мовою. Тому не настільки важливе визначення української мови як державної, як то стверджується на с. 41, а виконання відповідних обов'язків із застосування її посадовцями органами публічної влади та у суспільних сферах життя з метою інтеграції суспільства.

2. У роботі сформульовані пропозиції до статті 10 Конституції, це похвально, але є одне але. Оскільки йде війна, і як відомо невідомо, коли вона закінчиться, то у роботі також варто було б наголосити на засобах інтерпретації Конституції України, звернувши увагу на тлумачення travaux préparatoires, зважаючи на неоднозначні обставини ухвалення Конституції України 28 червня 1996 р. (відвертий шантажизм Президента Кучми та фракції Компартії, а також загроза приходу до влади у РФ комуніста Зюганова із відверто ревізійністськими інтенціями) з урахуванням цілісного підходу у тлумаченні Конституції у поєднанні методу внутрішньої конкордації її положень для вирішення поточних і гострих питань застосування української мови як державної.

3. Варто зазначити, що до повної інкорпорації Російською імперією більшість жителів Гетьманщини / Козацької держави були освіченими, а на початок Першої світової війни близько 70-відсотків населення українських земель були безграмотними, що потім відіграє рокову роль у становленні Другої Української республіки – Української народної республіки. У зв'язку із цим потребує уточнення автором систематики підтримувальних дій держави щодо ствердження української мови як державної.

4. У підрозділі 1.3 автор згадує українську мову як конституційну цінність. В доктрині конституціоналізму існує дражливе питання про існування або відсутність ієрархії конституційних цінностей. Тому цікавою є позиція автора щодо цього питання, а також яке місце посідає українська мова як конституційна цінність і які основні її маркери у систематиці конституційних цінностей.

5. На с. 88-92 роботи доволі категорично стверджується, що мова є основою національної ідентичності, хоча автор згадує Ентоні Сміта (с. 92), який розглядає комплексно явище національної ідентичності. Також не слід випускати з огляду вплив явища глобалізації на національну ідентичність. Цей підхід критикується багатьма інтелектуалами, зокрема Бенджаменом Андерсоном, який конструює власні уявні спільноти на інституційній основі на кшталт відомого конструкту соціального контракту, який пронизує сучасний конституціоналізм. Оскільки такий підхід піддається критиці, то авторові варто було зробити аналіз інших концептів національної ідентичності, окрім мовного.

6. Оскільки правовий порядок ЄС є багаторівневим і композитивним і складається із права власне ЄС при повазі до конституційної ідентичності країн-членів, бажано було би розкрити роль досвіду ЄС у розвитку української мови як державної та мов національних меншин, а також міноритарних мов. У цьому контексті цікавою була би екстраполяція цього, по суті, протилежного досвіду гармонійного розвитку мов держав-членів ЄС на досвід русифікації України протягом періоду 1667-1991 роки. У цьому відношенні композитивно для структури роботи все ж таки компаративні за суттю напрацювання розділу 3 (особливо підрозділів 3.1 і 3.2) роботи варто було інтегрувати і перший розділ роботи для поглиблення загалом вірних висновків дисертанта з проблематики дослідження.

7. За якими критеріями автор роботи розмежовує явища позитивної дискримінації та підтримувальні дії держави (заходи підтримчої дії)? Яке це має значення для забезпечення мовних прав?

3. Подорожна Тетяна Станіславівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права Львівського торговельно-економічного університету УКРКООПОСВІТИ, надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Однозначно позитивним видається те, що автор робить акцент на аксіологічному потенціалі української мови в її конституційно-правовому статусі державної, зокрема під час застосування в освітній сфері. Також доречним є виділення ознак, які характеризують державну мову як цінність, це, зокрема, і 8 визначення мови національним надбанням, і наявність високого рівня її сприйняття та визнання як цінності всім народом, і наявність консолідуючої та об'єднавчої ролі мови, і значення мови як чинника національної безпеки, символу й атрибуту держави, об'єкта уваги органу конституційною юрисдикції з частим оновленням його змісту. Крім того, автор слушно зауважує про трансформацію української мови як державної від соціальної цінності до засадничої конституційної цінності, відзначаючи, що українська мова стала загальнонаціональним благом з його державотвірною функцією, тож логічним є те, що вона зайняла місце серед цінностей конституційного ладу держави. Водночас серед ознак української мови як державної автор виділяє те, що вона «є частиною суспільного ідеалу» (с. 85 дисертації). Такий підхід видається дещо дискусійним з точки зору і

формулювання категорії ідеалу, і доведеності зарахування української мови до суспільного ідеалу, і самих критеріїв його визначення. Тож ці аспекти потребують додаткового докладного аналізу.

2. Загалом позитивно сприймається підхід автора до розгляду питання функцій державної мови, зокрема чимало уваги приділено консолідуючій функції (с. 35). Однак варто було більш ґрунтовно проаналізувати й інші функції державної мови, зокрема інтеграційну, інформаційну, виховну тощо.

3. Під час дослідження автор встановив, що європейські стандарти правового регулювання мовних відносин, які відображені в міжнародних документах і Ради Європи, і Європейського Союзу, мають такі особливості: 1) утвердження статусу рідної мови титульного етносу – державної мови є пріоритетом для держав; 2) особливий акцент зроблено на мультилінгвізмі, що проявляється у сприянні досконалому вивченню щонайменше двох іноземних мов та застосуванні загальноприйнятної формули «рідна мова і дві іноземні мови»; 3) захист мов і забезпечення реалізації мовних прав меншин у сфері освіти (права навчатися рідною мовою чи її вивчати) сформульовано як на основі Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року та Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 року, так і на основі внутрішніх актів Європейського Союзу, зокрема Директиві Європейського Союзу № 2000/43/ЄС; 4) держави здійснюють мовну політику та забезпечують правове регулювання мовних відносин у сфері освіти з огляду на фактичні внутрішні обставини, а також вживають заходи впливу, зокрема підтримувальні дії, на власний розсуд та зважаючи на наявні потреби. Зауваження в цьому контексті стосується того, що в дисертаційній роботі акцентовано увагу на мультилінгвізмі, згадується про наявність стандартів цього соціокультурного явища, але не вказано цих стандартів і не досліджено їх детально.

4. У роботі звернуто увагу на практику Європейського суду з прав людини, наведено приклади рішень щодо конкретних обставин урегулювання конфліктів у сфері мовних відносин. Однак автор побіжно проаналізував лише одне з ключових рішень ЄСПЛ у цій царині – «Бельгійську мовну справу» (*Affaire «relative à certains aspects du régime linguistique de l'enseignement en Belgique»*).

4. Бориславська Олена Марківна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка МОН України, надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Досліджуючи історико-правові особливості становлення та розвитку конституційно-правового регулювання та практики застосування державної мови у сфері освіти в Україні (підрозділ 1.2) автором запропоновано відповідну періодизацію цього процесу, що, на його погляд охоплює 4 історико-правові етапи: I етап (до 1990-го року) – період дії нормативних актів, що регулювали мовне питання у час комуністично-соціалістичного устрою УРСР; II етап (1990 – 1996 роки) – період

перетворення правової системи незалежної України, підготовки проектів конституційних актів з відповідними положеннями, які регулюють статус державної мови та зміни ціннісних суспільно-правових орієнтирів на їх демократизацію; III етап (з 1996 по 2017 рік) – період від ухвалення Конституції України 1996 року та спеціального мовного законодавства до запровадження нових моделей застосування державної мови в освітньому процесі в Україні; IV етап (з 2017 року до сьогодні) – сучасний період впровадження нових моделей нормативного регулювання застосування української мови як мови освітнього процесу в Україні. Виходячи з цього, виникає питання стосовно ролі тих історичних подій та процесів, які відбувалися в Україні задовго до початку радянської окупації, та полягала у всіляких варіантах заборони і нищення української мови. Чи належать ці події та процеси до згаданих у дисертації історико-правових особливостей становлення та розвитку конституційно-правового регулювання та практики застосування державної мови у сфері освіти в Україні? Наведений висновок дисертаційного дослідження потребує відповідного уточнення.

2. Заслугове на підтримку спроба автора з'ясувати співвідношення застосованих у частині п'ятій статті 53 Конституції України категорій «навчання рідною мовою» та «вивчення рідної мови» особами, що належать до національних меншин. При цьому автор фактично звертає увагу на різні функції «навчання рідною мовою» та «вивчення рідної мови», які полягають: стосовно першого - в можливості особи, що належить до національної меншини або корінного народу України, отримувати та засвоювати освітню інформацію, опановувати базові компетентності та здібності, які визначені освітнім стандартом, інтегруватися до існуючого суспільного порядку, досягнути завдяки навчанню знанням, умінням та навичками, що дають можливість користуватися суспільними благами на рівні із представниками більшості – титульної нації шляхом використання при цьому своєї рідної мови як материнської або першої мови, яка дається людині з народження, засобу соціалізації та інтеграції в суспільство, засобу належності до нації свого походження, інструменту збереження національної історії, традиції, культури; стосовно другого - у збереженні ідентичності та сприянні розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин та корінних народів України шляхом вивчення рідної мови. Втім, висновок дисертанта стосовно того, що попри конституційне положення статті 53 Конституції України про право навчатися рідною мовою чи її вивчати, максимальна ефективність у досягненні реалізації мовних прав меншинами у сфері освіти в Україні можлива «лише завдяки поєднанню цих прав, а не їх взаємовиключенню в практичній діяльності», потребує додаткової аргументації на захисті, зокрема з урахуванням результатів складання ЗНО та НМТ громадянами, що належать до національних меншин та навчалися (навчаються) рідною мовою та державною мовою.

3. Автор слушно акцентує увагу на проблемі забезпечення права на здобуття освіти українською мовою на тимчасово окупованих територіях України. Втім, для повноти розуміння запропонованого дисертантом алгоритму дій держави після

звільнення окупованих територій, є потреба у наведенні ним прикладів практичних механізмів забезпечення права на здобуття освіти українською мовою, які держава може використати.

5. Кобрин Володимир Степанович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка МОН України, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Аналізуючи мовний фактор в боротьбі російської федерації проти України дисертант абсолютно слушно зауважує, що «лише у той момент, коли питання існування української державності та всіх її атрибутів почало залежати від Збройних Сил України під час відсічі збройної агресії, законодавець ухвалив потрібний та очікуваний Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», в якому серед іншого, зазначено, що русифікація, є складовою російської імперської політики, спрямованої на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору, а також відкрита українофобія – дискримінаційні дії, публічно висловлені заклики, що заперечують суб'єктність Української держави, української нації, боротьбу проти підкорення, експлуатації, асиміляції Українського народу, а також правомірність захисту політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитку української національної державності, науки, культури, зневажають питомі етнокультурні ознаки українців, ігнорують українську мову та культуру». Разом з тим, дисертантом не згадано про положення Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» в якому «заборона не поширюється на випадки використання символіки комуністичного тоталітарного режиму, символіки націоналсоціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму (за умови, що це не призводить до пропаганди злочинного характеру комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, злочинного характеру націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму) зокрема у посібниках, підручниках та інших матеріалах наукового, освітнього і навчального характеру, які використовуються у навчальному, навчально-виховному і освітньому процесах». Хотілося би уточнення як на думку дисертанта знайти правильний баланс між русифікацією та можливістю використання в освітньому та навчальному процесі матеріалів виданих в часи злочинного комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років.

2. Потребує додаткової аргументації необхідність внесення змін до статті 10 Конституції України щодо: визначення української мови єдиною державною мовою, що стане запобіжником недопущення офіційної двомовності (надання статусу державної мови російській мові); викладу частини третьої статті 10 Конституції України у редакції, що не виділятиме російську мову над іншими мовами національних меншин, а унеможливить штучне використання поняття «російськомовного

населення» та зловживання ним своїми мовними правами, зокрема й правом навчатися рідною мовою чи її вивчати у державних та комунальних закладах освіти, з огляду на ускладнену процедуру внесення змін до Розділу I Конституції України, неможливості зміни її положень в мовах воєнного стану, наявності сильної правової позиції Конституційного Суду України щодо функціонування державної мови та її державотвірної функції.

3. Хотілося би почути думку автора, які фактори вплинули на формулювання 14-ти висновків у дисертаційному дослідженні при заявлених для вирішення задля досягнення мети 9-ти завдань.

Загальна оцінка роботи і висновок.

Дисертація **Филипця Євгена Юрійовича** на тему «**Конституційно-правове регулювання та практика застосування державної мови у сфері освіти в Україні**» є самостійною та ґрунтовною науковою працею, що виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності.

Дисертаційна робота **Филипця Є.Ю.** «**Конституційно-правове регулювання та практика застосування державної мови у сфері освіти в Україні**» за змістом, рівнем наукової новизни, практичним значенням та характером висновків відповідає галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право» та сучасним вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій», а також затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор – **Филипцев Євген Юрійович** – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Результати відкритого голосування: «За» - 5(п'ять) членів ради,

«Проти» - немає членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.141 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, присуджує **Филипцю Євгену Юрійовичу** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 35.051.141

проф. Ігор БОЙКО